

FETHULLAH GÜLEN'DE BATI ALGISI: BİR 'İYİ', 'KÖTÜ' ve 'ÇİRKİN' HİKAYESİ

Yavuz ÇOBANOĞLU

ÖZET

Türkiye'deki aydınların Batı'yı "nasıl algıladıkları" sorusunun yanıtı, aslında hem bir düşünsel mücadele tarihini, hem de kadim bir problemi içerisinde barındırır. Doğu ile Batı arasında sıkışmışlık, bu sıkışıklığın pratik çözümü olarak sentezcilik, bilim ve teknolojide geri kalmış olmanın tetiklediği sürekli bir hesaplaşma ve düşmanlık hâli bu kadim problemin öne çıkan bazı travmatik gerçekleridir. Bu ülkedeki tüm aydınların temel sorunu olsa da, özellikle Türkiye'deki İslâmcı aydınlar açısından Batı, öncelikle Hıristiyanlık ve materyalizm biçiminde algılanmış, ona karşı üretilen tüm karşıt görüşler, bu iki kavram üzerine odaklanmıştır. Kendisi de İslâmcı bir aydın olan Fethullah Gülen de, zaman zaman bu politik kültürel damarlardan beslenir. Buradan derlediği referansları okuyucuları ile paylaşır. Fakat onun Batı'ya dair kendisine has bazı düşünceleri de mevcuttur. Bilhassa, Batı düşüncesi ve felsefesi, Hıristiyanlık, komünizm, kapitalizm, ateizm başlıkları altında belirginleşen bu düşüncelerinde Gülen, aynı kavramların insanlık adına ortaya çıkardığı tek şeyin "kötülük" olduğuna inanır. Ona göre Batı'nın İslâm dünyasına dair fikirleri ile amaçları Haçlı Seferleri'nden beri hiç değişmemiştir. Fakat aynı amaçların kaynağı kimi zaman Batı olsa da, çoğu kez bu amaçları gerçekleştirmek için yerli işbirlikçiler (aydınlar, sanatçılar, yazarlar vb.) görev alırlar. Gülen bu vahim tehlikeye karşı, yazdıklarıyla "masum Anadolu insanı"nın uyarmayı da ihmal etmez. Gülen'in uyarıları, milletin geleceğini kurtarmak amacını taşır. Sonuç olarak, bu ve benzeri öngörülere sahip olan Gülen için Batı ve düşüncesi, bir süre sonra ebedî ve ezeli bir mücadele nesnesine dönüşür. Bu sebeple, Gülen'in bu çabası, aslında, "kötü" ve "çirkin"e karşı "iyi"nin onur mücadelesinin tarihidir. Çünkü "iyi"nin, yani İslâm'ın yeryüzüne hâkimiyeti ile bütün bu mücadele de artık sona erecek, insanlık bu belalardan ebediyen kurtulacaktır.

Anahtar kelimeler: Fethullah Gülen, İslâmcı Aydınlar, Batı Algısı, Komünizm, Kapitalizm, İslâmiyet

THE WESTERN PERCEPTION OF FETULLAH GÜLEN: A STORY OF ‘THE GOOD’, ‘THE BAD’ AND ‘THE UGLY’

ABSTRACT

Determining how intellectuals perceive the West requires understanding both the history of intellectual struggle and an ancient problem. Some prominent and traumatic truths of this ancient problem include being stuck between the East and the West, the application of synthesis as a practical solution to the matter, an on-going payoff, and a state of hostility triggered by backwardness. Although the West is a fundamental problem to all intellectuals in Turkey, it has been perceived especially by Islamist intellectuals as Christianity and materialism and all of the opposing ideas, uttered against it, have focused on these two concepts. Fethullah Gülen, an Islamist intellectual, also feeds on these political cultural veins at times. He shares the references he compiles from these veins with his readers; however, he has ideas of his own concerning the West. In his ideas, which become apparent under the titles of Western thought and philosophy, Christianity, communism, capitalism, and atheism, Gülen believes that the only thing such concepts lead human beings to is ‘evil’. According to him, the ideas and purposes of the West concerning the world of Islam have not changed since the Crusades. Although the source of the same purposes is the West, at times local collaborators (intellectuals, artists, writers, etc.) are also appointed to realise them. Gülen never neglects to warn ‘the innocent Anatolian people’ against this fatal threat through his writings as well. Gülen’s warnings aim to save the future of the people. Consequently, for Gülen, who has such foresight, the West and Western thought then transform into an eternal and sworn object of struggle. Therefore, Gülen’s efforts are actually the history of a struggle for honour of ‘the good’ against ‘the bad’ and ‘the ugly’. With the world domination of ‘the good’ (i.e., Islam), this struggle will come to an end, and humankind will dispose of this evil.

Keywords: Fethullah Gülen, Islamist Intellectuals, Western Perception, Communism, Capitalism, Islamism

Giriş

Türkiye’nin Batı ile olan tarihsel imtihanının görüntüsüne şöyle bir baktığımızda, bu ideolojik kıblenin her daim sorunlu bir pozisyonda yer aldığı tespit edilebilir. Doğu ile Batı’nın *araf*’ında kalmış, yüzünü Batı’ya dönse de, sosyolojik gerçeklik nedeniyle, ne “Doğululuk”tan tam anlamıyla sıyrılabilmiş, ne de “Batılı” olabilmemiş bir ülkenin, bu kadar çelişki içerisinde mevcut bulunduğu pozisyonu sıkıntısız biçimde devam ettirebileceğini

söylemek de zaten çok zordur. Ülke insanı için uzun yıllar “muasır medeniyetler seviyesi” olan Batı, aslında, bir türlü kavuşulamayan bir sevgili gibi duygusal, bitmek bilmeyen bir aşk gibi romantik bir hâlin de karşılığıdır. Aynı sıkıntılı hâle, alttan alta devam eden ama arada sırada ortaya çıkan bir nefret ilişkisi de eşlik eder. Bu “aşk-nefret” duygusallığının yarattığı ruhsal kompleksi tedavi adına aydınlar/halk nezdinde Batı, çoğu kez “emperyalizm”, “haçlı zihniyeti”, “yozlaşma”, “ahlâksızlığın” merkezi ya da “asıl hata bizde” tarzı, kusuru kendinde arayan düşünce biçimleriyle ifade edilmeye çalışılmıştır. Doğu’nun mevcut hâli, bilim ve teknolojik açıdan Batı’nın gerisinde kalması, geleneksel değerlerin kırılması ama dönüşmemesi, modernleşmenin yavaşlığı ve buna direnen yapılar gibi vb. etkenler, modernitenin “ilerlemeci” düşüncesinin büyüüne kapılmış politik yelpazenin bütün uçlarındaki siyasî aktörler için Batı’yı bir nebze de olsa çekici kılarken, “Batı’ya rağmen Batılı olmak” gibi garip bir durumu temsil eden Türkiye insanının imdadına modernizmin eleştirisinin yetiştiği söylenebilir.

Postmodern ekolün temsilcisi olan yazarlar çoğunlukta olmak kaydıyla, akademik anlamda *modernite*’nin aldığı yoğun eleştiriler, küreselleşmenin etkisiyle bilgi ve teknoloji (*network*) toplumuna geçişin yarattığı hızlı toplumsal değişimlerle de üst üste eklenince, sonuçta politik alanın bu hızlı toplumsal değişim ile onun yarattığı tazyike karşı koyması mümkün görülüyordu. Netice itibarıyla, günlük hayat içerisine ustaca sızan, üstelik sızdığı her alanda zorlayıcı baskılar yapan ideolojik söylemlerinin etkisiyle siyasetin içeriğini de değiştiren bir politik tazyik ile beklenmedik bir anda karşı karşıya kalındı. Nitekim aynı baskıdan, politik alan ve bu alanın aktörleri de fazlasıyla nasiplerini aldılar. Bu politik tazyikin asıl içeriği ise, dil, etnisite, inanç ve kültürel değerlerin yeniden keşfedilmesi ve meşru bir biçimde yüceltilip, politik alandaki ısrarlı hak taleplerine dönüşmesinden oluşuyordu. Üstelik, yeniden keşfedilen ve değerlendirilen bu kültürel farklılıklar, tarihin hiçbir döneminde bu derece meşru olmamıştı. Öte yandan, sınırları içerisinde farklı etnik unsurlar taşıyan bütün ulus devletlerin böylesi bir baskıya dayanmaları da giderek zorlaştı. Bu farklılıklara demokratik bakımdan imkânlar sağlayan devletler, daha az sıkıntı yaşadı. Lâkin yeni politikaları sert bir biçimde karşılayan birçok devlet ya siyasî anlamda bölündü ya da bu ülkelerde politik alan meşruiyetini yitirdi. Bu gelişmelerle beraber Birleşmiş Milletler’deki üye devlet sayısı son yirmi yılda iki katına ulaşırken, etnik ayrımcılık sonucunda çıkan iç savaşlarda milyonlarca insan öldü. Dahası, yerelliğin uyandığı, *yerel olan*’ın kültür, inanç ile kimlik üzerinden hiç olmadığı kadar değer kazandığı bu postmodern zamanlarda, bilhassa İslâm coğrafyasında, Batı’nın artık bir düşünsel referans merkezi olma konumundan yavaş yavaş çıktığı da görüldü. Kendi kültürünü ve inanç değerlerini, bu değerlerin önemini yeniden

ve şiddetli bir biçimde keşfeden insanlar için yerelliğin olağanüstü bir anlam kazandığı bu dünyada artık Batı ve düşüncesi, “demokrasi” mitosu hariç, “olsa da olur, olmasa da olur” ile ifade edilebilecek bir yeri işgal etmeye başladı.

Dolayısıyla, Türkiye'nin siyasî yelpazesinde yer alan aydınların Batı'yla olan maceraları da bundan farklı bir seyir izlemedi. Hatta başlangıç olarak ilk sıkıntının, yüz yıl öncesine kadar uzandığı ve Türkiye'de “aydın” kavramının içeriğiyle ilgili olduğu da bilinmektedir. Öyle ki, Cumhuriyet ile birlikte “Batıcı münevverler”in iktidarı tek başlarına almalarından dolayı, modernleşmeci/Batılılaşmacı gücün bir tek ordu tarafından dinamikleştirildiği bir ülkede, “aydın”/“münevver” dendiğinde sadece bu kesim akla gelmekteydi. Meselâ bu ezber nedeniyle uzun yıllar, “İslâmcı olmak”, “aydın” olmayı engelleyen bir nitelik biçiminde ele alınmıştı (Özlem, 1995: 209). Üstelik Türk modernleşmesinin iki yüz yıllık serüveninde ülke aydını için Batı'nın, hep bir mücadele alanı, ne kadar unutmak istenirse o kadar akla gelen, sürekli ve değişmez bir referans/tepki noktası olduğu da bir başka tespit olarak değerlendirilebilir. Aslına bakılırsa, Türkiyeli aydının kafasındaki Batı imajının, bir *düşünsel kible* şeklinki bu merkezî pozisyonu, duygusal, ideolojik, insanî, politik ya da dinsel tepkilerin sürekli muhatabı olan, oldukça garip ve bir o kadar da esnek bir zemin üzerinde durmaktadır. Çünkü Türkiye'de Batı algısının mevcut bulunduğu zeminin esnekliği, bu algının her duruma/olaya/hâle göre değişebilme özelliği ile de doğrudan ilgilidir. Bundan dolayıdır ki, Türkiye'deki aydınlar için Batı, *yeni*'nin reddedilemediği, *eski*'nin harabeleri arasında da yaşanamayacağına anlaşılması üzerine, hep bir sentez fikri (Doğu-batı sentezi) vasıtasıyla karşılanan ve meşruiyet kazandırılmaya çalışılan bir hakikat olmuştur. Bilhassa Türk sağ başta olmak kaydıyla, Türkiyeli aydının en kemikleşmiş düşüncelerinden biri olan bu sentez fikri, aynı zamanda Ziya Gökalp'in *hars* (kültür) ve *medeniyet* arasındaki ayrımından beridir sürüp giden bir gerçekliği de bizlere gösterir. Batı'dan “neyi alalım?”, “neyi atalım?” şeklinde basitleştirilebilecek bu gerçeklik, yanıtını “teknîği alalım, kültürü almayalım” biçiminde bulsa da, tekniğin aslında beraberinde Batı kültürü, düşüncesi ve yaşam biçimini de getirdiği anlaşıldığında, bu an Türkiyeli aydınlar açısından, Batı travmasının başladığı milat olarak da tespit edilmelidir.

Bu travmayı en çok yaşayanların da milliyetçi ve İslâmcı kanatta yer alan aydınlar oldukları, yine aynı bulgu içerisine iliştiler. Öyle ki, milliyetçilik ve İslâm'dan beslenen muhafazakâr değerlerin savunucuları, günlük hayat içerisindeki pek çok Batılı kültür ve değeri eleştirip, tasfiye etmek isterken, bir anda Batılı bilgi ve teknolojinin tüketicisi konumuna düştüler. Özellikle teknolojinin günlük hayatı hızla değiştirmesiyle, farklı düşüncelerin ve bunları dillendirecek ortamların çoğalması, muhafazakârlığın daha fazla *özcü*

bir yola girmesiyle sonuçlanırken, bu durum onu, yeni dönemin gözde kavramı kültür ile başa bıraktı. Böylelikle “kültür, muhafazakârlık tarafından kompleksli, gerçeküstü, dokunulmazlık kazanmış, yani kitabi haliyle yeniden dünyaya çağırıldı. Ondan dünyanın şiirinin yeniden yazması istendi” (Öğün, 1997: 209). Dolayısıyla, politik söylemde artık alıcısı kalmayan sentez fikri bir kenara bırakıldı ve herkesin kendi farklılığını keşfe çıktığı bir dönemde, kültürün toparlayıcılığının peşine düşüldü. Burada ilginç olan, kültürün toparlayıcılığı uygulamasının bir ulus devlet söylemi olduğuydu. Kezâ kültür toplumda, birleştirici olduğu kadar önemli bir ayırım noktası işlevini de görüyordu. Bu sıkışmada ise imdada, İslâm ve onun muhafazakâr değerleri bütünleştirici ahlâkî yetiştirdi. Yerel inanç ve değerlerin “laik”/“modern” olma barajlarına takılmadan kendi meşruiyetlerinin peşinden koştuğu postmodern dönemde, İslâm artık toplumsal anlamda bir proje olmaya adaydı. Bunun sonrasında, giderek yüzyılların birikimi olan bir İslâm kültürünün, etnik ve kültürel ayrımları perdeleyeceği ve buradaki toplumsal sorunları tedavi edeceği öngörülmeğe başlandı. Çünkü İslâm’ın, ahlâkî gücüyle hem ülke içinde huzur ve düzeni sağlayacağı, hem de kültürel birikimiyle Batı’ya karşı zamanla önemli bir direnç noktasının olacağı düşünülüyordu. Sonuçta, Türkiyeli aydınların Batı ile imtihanı yine bitmedi, sadece mahiyet değiştirdi.

Bununla birlikte İslâm’ın Batı’ya karşı bir tutunum noktası olarak görülmesi düşüncesinin, yeni bir fikir olduğunu söylemek de çok güçtür. Sait Halim Paşa’dan, Mehmet Akif Ersoy’a ve Peyami Safa’ya, Necip Fazıl Kısakürek’ten Nurettin Topçu’ya kadar daha birçok İslâmcı aydın, Batı’nın düşünsel hegemonyasına karşı İslâm’ı kendi fikrî dünyalarına dayanak noktası olarak almışlar, halkı da bu fikrî merkez etrafında toplanmaya ve düşünmeye çağırılmışlardır. “Hıristiyanlık” ve bu dinsel ayırımın yarattığı bir *öteki* olarak kodlansa da, “İslâmcılar açısından Batı dünyası ve düşüncesi, temelinde Hıristiyanlığın yattığı farklı bir medeniyete gönderme” yapar (Şen, 2012: 150). Kısacası Batı İslâmî düşüncedeki aydınlar için, hep bir din (Hıristiyanlık), sürekli bir medeniyet (Batı medeniyeti) şeklinde düşünülmüş, bütün zihnî kodlamalar bu iki karşı duruş noktası yardımıyla yapılmıştır.

Bununla beraber, bu makalenin asıl meselesine gelmek gerekirse, kendi metinlerinde kullandığı söylemler üzerinden nasıl bir Batı algısı tahayyül ettiğinin çerçevesini çizmeye çalışacağım Fethullah Gülen için de aynı durum geçerlidir. Gülen de kendisine bağlı ve sayısı milyonlarla ifade edilen bir cemaat önderi ve bir İslâmcı aydın olarak Batı ve onun içeriğine dair yazdığı pek çok metinde, Batı düşüncesi ve felsefesi, Hıristiyanlık, kapitalizm, komünizm vb. kavramlara açıklık getirmeye çalışır. Bu metinlerdeki Batı algısının daha anlaşılır olacağı düşüncesiyle ben onun bu konular üzerine ürettiği söylemleri, iki büyük ideoloji açısından ele aldım ve ikili bir ayrıma gittim. Üstelik bir din olmasına rağmen toplumsal anlamda hayatı

düzenlemeye aday projeleriyle ideolojik bir işlevi yerine getiren ve Gülen'in inancından dolayı kendi fikrî merkezine aldığı İslâm'ı da, bunlara alternatif bir düşünce ve karşı duruş noktası olarak, ayrı bir başlık altında inceledim.¹

Komünizm: 'Kötü'nün Anatomisi

Gülen'in Batı algısının ilk ayağını komünizm üzerine yazdıkları oluşturur. Gülen aslen *maddeci* ve *pozitivist* olarak nitelendirdiği Batı medeniyetinin içinde, kapitalizme ve Hıristiyanlığa başka bir yer ayırırken, yine aynı eleştirilerin arasına ama bu kez başka bir başlık altında, sosyalizmi ve komünizmi de yerleştirir. Çünkü Gülen'e göre kapitalizmin yarattığı fakirlik ve işsizlik sonucu "fırsatçılar ve bulanık devirlerin karanlık avcıları bunu ganimet bilmiş" ve işçinin alın teriyle kazandığının karşılığını alamaması sonucu birileri bunu bir "tuzak ve malzeme olarak kullanarak" yığınları başka bir gaileye doğru sürüklemiştir (Gülen, 2009: 202-203). Gülen, böylesi bir atmosferde de kapitalizmin için "kendisine uzanan yılan da olsa ona sarılacaktı ve nitekim sarıldı da (...) 40-50 yıl sonra yeryüzünün büyük bir kısmında insanlık için en büyük gaile olacak korkunç bir nifak sistemi, böylece kapitalizm bataklığında ortaya çıkmış oluyordu" diye ekleyerek (Gülen, 2009: 204) komünizmin dünya üzerinde ortaya çıkış nedenini kendince anlatmaya başlar.

Yine aynı yorumların paralelinde komünizm, "insan tabiatına ters bir sistemdir" ve hatta Gülen komünizmin "kapitalist zalimlere" bir "ceza" olması amacıyla Allah tarafından yeryüzünde ortaya çıkarıldığını ileri sürer;

"Allah, Marks'ın komünizmiyle zulüm ve cevir devrine, zalim ve gaddar insanlara, acımasız kapitalist ve sefih² maddeciye büyük bir darbe vuracaktır. Evet, Allah, komünizmle kapitalist zalimlerden bir bakıma intikam alıyordu. Ne var ki, bu tür cezaların umumî gelmesi sebebiyle, bundan geniş halk kitleleri de hissesini alıyordu" (Gülen, 2009: 206).

Bunun yanı sıra, komünizmin, kapitalizm sonucunda ortaya çıktığı ve aslında kapitalizme karşı tanrısal bir ceza olduğu düşüncesindeki Gülen'in komünizm algısı, birbiri içine geçmiş, karmakarışık düşüncelerden oluşur. Gülen çoğu kez komünizmi, *anarşizm*, *nihilizm*, hatta *ateizm*'le karıştırır ve sanki bunların tümü aynı kavrammış, aynı anlamlara geliyormuş gibi kapsayıcı ve ortak değerlendirmeler yapar, ortak göndermelerde bulunur. Fakat onun asıl derdi *ateizm*'dir ve kanımca komünizme beslediği hislerin neredeyse tamamı, *ateizm*'den kaynaklanmaktadır. Çünkü, Gülen'in kitaplarında yer bulan bütün "kötüler" (komünistler, anarşistler, esrarkeşler, imansızlar, içki içenler, yahudiler, nefesine yenik düşenler, Allah'a *şirk* koşanlar, iç ve dış düşmanlar vb.'leri ile yeri geldiğinde "Haçlı

zihniyetini atamamış” misyoner Hıristiyanlar ve Batı) içerisinde *ateist*’ler hepsinden özel bir yer sahiptir. Bunun materyalizm ile ilişkili bir nedeni olduğu da bilinmektedir:

“Materyalizm İslâmcılar nezdinde, dünyayı algılama ve açıklama sistemlerinden biri olmaktan daha ziyade, kökeninde ateizm düşüncesinin ve Charles Darwin’in Evrim Teorisi’nin bulunduğu zararlı bir ideoloji olarak anlam kazanmıştır. Yani İslâmcılar, materyalizmi çoğunluklu Evrim Teorisi ile ilişkilendirmişler, bahsedilen teoriyi İslâm’ın önünde çok ciddi bir tehdit olarak algılamışlardır. (...) Özellikle materyalizmin yaradılış teorisine karşı yeni bir paradigma üretmesi, İslâmcılar açısından bir küfür olarak görülmüştür” (Şen, 2012: 162).

Üstelik Gülen algısında *ateizm/ateist*’lerin böylesine özel bir yeri işgal etmelerinin bir nedeni de, dinsizliği ve tanrı tanımazlığı yayması düşüncesinin yanında, insanlarda kafa karışıklığına neden olduğuna inanmasından ileri gelmektedir. Çünkü Gülen hiçbir kafa karışıklığını, mevcut ne olursa olsun o düzeni tehlikeye düşürebileceğine inandığı hiçbir eylemi/fikri veya fertlerin akıllarına “acaba” sorusunu düşürebilecek herhangi bir eleştiriyi bile asla doğru bulmaz. Üstelik inanan insanın bütün yüce değerleri/erdemleri kendisinde toplayacağını düşünen Gülen için “inanmamaktan” daha büyük “kötülük”, “şeytanî bir durum” yoktur. Bu tavır, toplumun yegâne kurtuluş yolunu İslâm/dindarlaşmada gören biri için anlaşılır olsa da, Gülen sıklıkla ülkenin başına gelen bütün belaların sorumlularının komünistler ya da *ateist*’ler olduğunu söyleyerek, milliyetçi ve dindar düşüncenin söylem anlamında beslendiği politik kültürel damarlara geri döner.

Geri döndüğü bu metinlerde ise, “kötü/ahlâksız” olarak nitelendirdiği kesimleri açıkça hedef gösterir. Ancak Gülen bunu “hedef gösterme” anlamında düşünmez, o bu satırları yazarken aslında kandırılmış/kandırılmaya açık olan bir milleti uyarmaktadır. Gülen *ateizm*’i, milletin yol almasının önündeki “müsamaha tanımayan bir düşünce tarzı” (Gülen, 1996a: 21) olarak nitelerken;³ bu katı ve dışlayıcı dili, kişisel husumetlerin attırmasına sebep ve toplumsal barışın sağlanmasına engel olsa dahi, komünistleri ısrarla “milletimize kan kusturan düşmanlar” (Gülen, 2003b: 36) olarak görür. Hatta “nümunesini gördüğümüz kaynaşan, oynaşan imansızların memleket için nasıl zararlı mikrop haline geldikleri”nden (Gülen, 1997: 96) bahseder ve “saf Anadolu insanını” dinsizliğe zorlayan millet ve çevrelere değinirken, bilhassa okunacak kitaplar konusunda da önemli uyarılarda bulunur. Öyle ki, Gülen’e göre:

“Asrımızda, küfür ve ilhada⁴ sürükleyen kitaplar okutulmak suretiyle masum dimağlar baştan çıkarılmış ve büyük Allah’tan uzaklaştırılmıştır. Komünizm, ateizm, nihilizm vb. gibi küfür ve anarşiyi besleyen zararlı cereyanların yedeğinde hep bu menfûr ideolojiler –bunlara da ideoloji denecekse- ve hareketler vardır. Bunlara karşı insanları Allah’a yaklaştırmamızın ve ona yönlendirmenin yolu, onlara bizim dünyamıza ait kitapları okutmak olmalıdır.” (Gülen, 2003c: 91-92).

Diğer taraftan, Gülen'in Erzurum'da "Komünizmle Mücadele Derneği"ni açtığı, (yine kendi ifadesiyle) zamanında bu ve benzer amaçlarla İzmir'de öğrencilere "yaz kampları" düzenlediği de (Erdoğan, 1995: 78 ve 116-118) bilinmektedir. Aynı şekilde Gülen, "fikir plânında komünizme düşman" olduklarını, "bu mevzûda geçmişte mücadele verenleri de takdirle yad" ettiklerini çekinmeden belirtir (Gülen, 1995c: 111). Dolayısıyla, toplumsal anlamda değişim gerçekleştirmek ve bunu da en aşağıdan başlatmak isteyen bütün önderler gibi gelecek nesiller konusunda oldukça hassas olan Gülen de, bunun için anne ve babaları uyarmaktan kaçınmaz. Hatta "artık iflah olmayacağı kesin biçimde anlaşılanlar" için, "çocuklardan biri anarşist ve mülhit⁵, buna karşılık diğerleri de dindar olursa, baba bu anarşist çocuğunu mirastan bütün bütün mahrum edebilir ve mes'ul de olmaz" (Gülen, 1995c: 278) diye de öğütler.

Bir başka açıdan, komünizmde üretim araçları sahipliğinin kamu adına devlette olmasını ve eşitlik için servet birikiminin önlenmesini de eleştiren Gülen'e göre:

"Zenginden alıp fakire vermek, esasen eşitlik getirmez; aksine kabiliyetlerin körelmesine, çalışma arzusunun sönmesine, üretimin düşmesine ve sevgi, itaat ve şefkat gibi güzel duyguların ölmesine yol açar. Neticede şahsın eline bir şey geçmeyecek veya geçen miktar da elinden alınacaksa, o zaman sermaye için kim çalışır ve kim ter döker? Bunun içindir ki, komünist blok, ferdî mülkiyeti tanımaya mecbur kalmış ve sistemlerinin temel taşı kendi elleriyle parçalamıştır. O halde zengin malını elinden almak çare değildir. Belki çare, onun kalbini kazanıp vermeye hazırlamak ve böylece ona insanî bir duygu kazandırmaktır" (Gülen, 1996b: 49).

Sonuç olarak, Gülen'in komünizme tepkisi, aslen Sünnîliğin özünü oluşturduğu, şekillendirdiği Türk-İslâm sentezi çizgisinden ayrı değildir. Meselâ "Nihilist ve anarşist nesillerin yetişmesinde kötü yayınların okutulması, faziletli nesillerin yetiştirilmesinde de millî ruh eksenli yayınların okutulmasının tesiri büyüktür" (Gülen, 2003c: 92) derken bile Gülen, komünizmi/ateizm'i/nihilizm'i eleştirirken sıklıkla kullandığı millet ve millîlik vurgusundan ayrılmaz. "Büyük Türkiye", "millî kalkınma", "millî diriliş", "millî ruh", "millî düşünce" vb. Gülen metinlerinin vazgeçilmez kavramları biçiminde ön plâna çıkarken, bunların önünü tıkayan engeller (komünistler, aydınlar, Batı hayranları vb.) de hiç değişmez. Dahası, Gülen tarzı bir milliyetçilik,⁶ yine Gülen tarzı bir devletçilik⁷ geleneği ile birleştiğinde, karşımıza, seçkinci, katı ahlâkçı, "hoş görme" yetkisine sahip olduğu kadar hoşgörülü ve otoriter bir kişilik ortaya çıkmaktadır. Bu otoriter kişiliğin bir sonucu olarak da Gülen açısından, ülke için "olumsuz" görülen her durum/olay, komünistlerin/ateist'lerin işi şeklinde değerlendirilmekte, Gülen ve bu söylem sahipleri de kendi mevcut pozisyonlarını bunun üzerinden kolayca meşrulaştırmaktadırlar. Öyle ki, halk nezdinde meşruiyetin tadına

ulaşmış bu bakış açısı, sürekli olarak devleti, milleti, hatta ferdi ve İslâm'ı düşmanlarla çevrili bir hâlde tanımlamaya da oldukça meyilli bir duruma gelmiştir. Bu düşmanlık, kimi zaman iç'ten ("satılmışlar") gelebildiği gibi, çoğu zaman da dış kaynaklıdır. Gülen içtekiler için yine aynı adresi gösterir:

"Her zaman 'ben aydınım, ben bir entelektüelim' yâveleriyle⁸ oturup kalkar. Biraz ateizmin, biraz komünizmin, biraz da nihilizmin tesiriyle tam a'raf insanı ve tam bir berzahıtır.⁹ Duygularıyla, düşünceleriyle bu melez tip, ne tam şarklı kategorisine girer ne de garplı; aksine o, iki dünyanın da mük'ap¹⁰ cahilidir" (Gülen, 2005d: 158-159).

Bu yüzden Gülen, kadim korkular ve düşmanlar üzerine inşa edilmiş bir politik kültürel mirastan fazlasıyla yararlanır. O'na göre İslâm, dün (Haçlı Seferleri) olduğu gibi bugün de tehdit altındadır, dolayısıyla devlet ve millet de (ki bu iki kavram Gülen metinlerinde bütünleşik olarak kullanılır ve millet, devlete karşı *simbiyotik* bir ilişki içindedir) aynı zor karşısında mağdur kalmış olarak resmedilir. Bu durum İslâm'ı oldukça işlevsel bir yere taşır. Çünkü bu konumuyla İslâm, herkes için devlet ve milletin yegâne kurtuluş reçetesi hâline gelir. Bu reçeteye göre ne kadar İslâmiyet, o kadar huzur demektir. Zaten Gülen ve ortodoks İslâmî çizgisinde yazan diğer yazarların esas derdi, modernleşme/hızlı değişim karşısında toplumsal sorunların çözüm yollarının ne olacağı ve huzur, birlik ve nizamın nasıl sağlayacakları etrafında döndüğü için, en büyük/yüce referans yine İslâm'dır. Dolayısıyla onlar açısından din burada, komünizme/ateizm'e/anarşizm'e/nihilizm'e karşı manevî bir zırh işlevi de görmektedir. Halbuki bu zırhın, kapitalizme karşı aynı sertlikte imâl edildiğini söylemek o kadar da kolay değildir.

Kapitalizm: 'Çirkin'in Hâl-İ Pür Melâli

Fethullah Gülen'in Batı algısı, birbiri ile zihni anlamda bütünleşik ve ilişkili pek çok etkenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Dahası Gülen metinleri içerisinde bu etkenler, hiyerarşik bir önem sırası dikkate alınarak da sıralanmazlar, yeri geldiğinde değinilen gelişmiş güzel bağlantılar olarak yer alırlar. Aynı sebeple Gülen için Batı, müstakil bir başlık altında da açıklanmaz. Batı ve ona dair tüm içeriklerin geçtiği metinler, başka anlatımların (örneğin siyasî ve dinî konular gibi) alt başlıkları içerisinde kendisine yer bulur. Böylesi bir tercih, Batı ve ona dair Gülen yorumlarının oldukça taraflı ve siyasî olmasını sağlamasının yanı sıra, okuyucular açısından bir süre sonra ve gayet net bir biçimde Batı'yı "bütün kötülüklerin anası" pozisyonuna da hapseder. Aşağıda da örnekleriyle görebileceğimiz gibi, bu pozisyon sebebiyle bütün yaptıkları ve yapacaklarıyla Gülen fikriyatında Batı, artık coğrafi bir mekân

olmaktan çıkar, sadece dinî ve siyasî açıdan ele alınan, ebedî bir rekabet nesnesi/merkezi halini alır.

Öncelikle Gülen'in Batı anlatılarında önemli bir başlığı kapitalizm üzerine yazdıkları oluşturmaktadır. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken asıl mesele, Gülen'in Batı'yı sadece kapitalizm üzerinden anlamlandırmadığı, kapitalizmi Batı'nın sosyo-ekonomik ve düşünce yapısının Hıristiyanlık ile birlikte temel harcı biçiminde ele aldığıdır. Dolayısıyla kapitalizm böylesine merkezî bir öge pozisyonunda yer alarak, tüm toplumsal dokuya ruhunu veren bir tasvirin içerisine de yerleşmiş olur. Gülen kendi düşünsel kurgusunu bu şekilde düzenledikten sonra, kapitalizm çözümlemesine “dünya hâkimiyetini feodalizmden devraldığı günden beri kendini dünyanın en güçlü iktisadî sistemi kabul etmekte” (Gülen, 2009: 198) şeklindeki bir tespitle başlar. Bu tespiti “kapitalist dünyanın mihrabında madde vardır. Madde onlar için her şeydir ve bütün problemlerin onunla çözüleceğine inanılır” şeklinde ilerleten Gülen, ferdî kazancın, rekabetin ve çalışmanın önünü açan bu kapitalist sistemin, “işçiye de sonsuz kazanma hakkı verildiği için” onun da bir gün gelip patron olabileceğini söyler (Gülen, 2009: 199).¹¹

Fakat “sanayi inkılabı”ndan sonra kapitalizmin teknolojik anlamda insanlığa büyük hizmetleri olduğunu belirtse de Gülen için kapitalist sistemin bir de “gerçek yüzü” bulunmaktadır. Gülen'e göre bu “gerçek yüz”de, sermayedarlar giderek daha fazla zengin olmuş, fakirlik ve işsizlik artmış, vurgunculuk çoğalmış, devlet zaafa düşmüş, orta sınıf erimmiş ve nihayetinde de zayıflar mağdur olmuştur (Gülen, 2009: 201-202). Gülen'deki böylesi iki yönlü bir kapitalizm tasvirinin gelip dayandığı nokta ise, Batı kapitalizminin aslında olumlu taraflarının da olduğu (teknoloji ve ilim gibi), olumsuz taraflarının da (fakirlik, işsizlik ve sömürü gibi) düzeltilebilecek durumda bulunduğuudur. Gülen bundan sonra geriye dönüş mümkün olmadığı için bu olumsuz yönlerin sadece İslâm tarafından tedavi edileceğine inanır. Sonuçta Batı “ne öyle taklit edilmeli ne de öyle yerin dibine batırılmalıdır, alınacak yanları alınmalı, atılacak tarafları atılmalıdır” (Gülen, 1995a: 42); fakat yine de Gülen açısından bunun da önemli bir kriteri mevcuttur: “Batı'nın bile alınacak müsbet yönleri olduğunu kat'ıyyen hatırdan çıkarmayalım. Bizim izzet ve onurumuz, onların da düşmanlık ve nefretleri hesaba katılarak, alınabilecek şeylerini almada ne zarar var!” (Gülen, 1998: 242). Bununla birlikte Gülen'in “alınacak yerler”den kastettiği, teknik, teknoloji ve ilim olsa da, bu ilim içerisine sosyal bilimler ve onun beslediği düşünce dünyası asla girmez.

Öyle ki, Batı düşüncesi Gülen fikriyatında uzak durulması gereken en önemli tehlikelerdendir. Çünkü Gülen yorumuna göre Batı, “kine doymayan dünya”dır (Gülen, 2005a: 23); “asırlardan beri kurup durduğu emelleri tahakkuk ettirmeden başka bir şey

düşünmeyen” bir inanç, hayat felsefesi ve kültüre sahip olan (Gülen, 1995a: 64-65); bu yapısıyla da “yıllardan beri, kitlelerin cismânî zevklerini okşayan, onları hisleriyle vurup yaralayan ve sâri bir hastalık halinde her şehre, her köye, her eve girip yerleşen batı humması, şimdiye kadar endişe edilenlerin çok üstünde ahlâk ve fazilet anlayışımızı delik deşik edip, toplumu âdeta kurt sürüleri haline” (Gülen, 1995a: 132) getirmiştir. Gülen Batı düşüncesini bu ve benzer yorumlarla çerçevelerken, felsefî düşünceye ise özel bir yer ayırır. Keza felsefe “ekseriyetle, okuyan, kitap karıştıranların kafalarında bin türlü delik açılmıştır” ve müslümanlar eğer aklî meselelerle meşgul oldukları kadar gönül ve kalp meselesine de ilgi göstermezlerse fen ve felsefenin açtığı deliklerden düşüverirler (Gülen, 2003a: 234-235). Zaten bu sebeple Gülen için “gerçek bir ilim adamı”nın Allah’ı kabul etmemesi anlaşılır şey değildir (Gülen, 2003b: 22). O’na göre batı felsefesi, Doğu’dan (ç)aldığı zenginliği maddiyata dönüştürmüş, bunun sonucunda da “materyalistçe” bir bilim ortaya çıkarmıştır. Hatta Gülen “bugün bilim adına iddia edilen hususların tamamen batı felsefesinin ürünü olduğunu”, fakat bu bilimin menşeyinin doğu olmasına rağmen, Batı felsefesi tarafından çarpıtıldığını söyler (Gülen, 2003c: 96-97). Batı Doğu’dan hakikat soluyan, kişiyi *sırat-ı müstakîme*¹² götüren hakikî ilmi almış, eski bilgiler üzerine inşa ederek *bilim-science* haline getirmiş, materyalist düşünceyle sübjektif değerlendirmelere de tabi tutarak kendi orijinininden çıkarmıştır. Gülen Batı’daki bilimin “Allah’a teslim olmaz ve Allah’ı gösteren bir ayna haline gelmezse” insanlığın akıbetinin karanlık olacağını altını çizerek, yorumuna geleceğe dair bir felaket senaryosu da ekler (Gülen, 2003c: 103). Yine de Gülen’in öncelik felsefede olmak kaydıyla, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlere ait alanlara karşı olan tutumunda bir yenilik yoktur. İslâmî gelenek içerisindeki İslâm’ı felsefeleştirmeye çalışan Nurettin Topçu’dan, Necip Fazıl Kısakürek’e kadar pek çok isimin Batı düşüncesi ve felsefesine karşı olan tutumları zaten bilinmektedir.

Bununla birlikte Gülen Batı’ya dair eleştirilerini genişletirken pozitivistini de unutmaz. Öyle ki Gülen için pozitivism, maddeci, materyalist, dinsizleştirici, yabancılaştırıcı, yozlaştırıcı ve tehlikelerle dolu Batı bilimciliğinin kaynağı olan bir kavramdır. Hatta Gülen metinlerinde pozitivism, Batı felsefesinin, felsefî ve sosyal bilimler sahalarına hâkim olduğu için, sadece onun sesi soluğu duyulmakta ve bu durum zihin ve düşünce ufkunu kirletmektedir (Gülen, 2005b: 169). Burada Gülen pozitivistini, Batı biliminin ve medeniyetinin merkezi, temel düşünce kaynağı biçiminde algılar. Halbuki Gülen bu algısında haksız da değildir. Pozitivism hem modernitenin armağanı bir düşünce biçimi, hem de bir araştırma tekniği olarak Batı kaynaklıdır. Üstelik, pozitivist düşünce biçiminin “sakıncalı” yönleri de ortadadır. Yine de Batı bilimi, düşüncesi ve medeniyeti, sadece pozitivistinden

oluşmadığı gibi, özellikle felsefe ve sosyolojinin son yüz yılı yoğunluklu olarak pozitivistin eleştirilmesiyle geçmiştir. Gülen'in Batı'yı sadece pozitivism üzerinden tarif etmesinin nedeni, bu eleştiri kanalının açık olmasıdır ki, pozitivistin aldığı bu eleştirilerin çıkış noktası da yine Batı felsefesi ve postmodernist düşünce akımlarıdır.

Diğer taraftan, Gülen'in Batı yorumunun önemli bir başlığını da Hıristiyanlık oluşturur. Fakat Gülen'in Hıristiyanlığı anlattığı kendi metinlerinde, Türk düşünce dünyasının ruhuna işlemiş “haçlı zihniyeti” travmasından bir türlü kurtulamadığı da görülür. Kezâ Gülen için dün olduğu gibi bugün de Batı, en temelde ve özetle “haçlı dünyası”dır. Bu “haçlı zihniyeti” Gülen'e göre gerçek niyetlerini her daim saklar, dahası “Avrupa kafir zâlimleri, haçlıları ile iflâhımızı kesmiş ve bizlere düşünme ve çalışma fırsatı vermemiştir” (Gülen, 1998: 217); “dünya nasıl değişirse değişsin, içtimâî, iktisadî sistemler ne hâl alırsa alsın, cihanlar ne şekle girerse girsün, hıristiyanlık dünyası haçlı zihniyetinden kurtulamayacak ve batı her fırsatta, o derin kindarlığı, o eski fakat eskimeyen müsamahasızlığıyla sürekli müslümanların karşısına çıkacak ve onlara kan kusturmaya devam edecektir” (Gülen, 2003b: 38); “‘batı’ dediğimiz bu insafsız dünya (...) öyle kindâr, öyle kanlı bir ittifaktır ki, zamanın hiçbir diliminde ve tarihin hiçbir devrinde kat'ıyyen haçlı düşüncesinden kurtulamadığı gibi hilâlî de hiçbir zaman hazmedememiştir” (Gülen, 2005a: 24). Görüldüğü gibi, Gülen metinlerinde “haçlı zihniyeti” kavramının geçtiği cümlelerdeki sertlik dikkatlerden kaçmaz. Bu metinlerde Gülen, yer yer öfkeye varan cümleler kullanmakta, hiddetlenmekte ve kanımca tüm Gülen metinleri içerisinde en sert üsluplar bu kavram eşliğinde Batı'nın ve Hıristiyanlığın anlatıldığı söylemlerde görülmektedir. İlave olarak, Gülen'in Batı'yı dikkat çekici biçimde “haçlı” kavramı üzerinden anlatması, kavramın zihniyet dünyasında belli bir birikime sahip olmasının yanı sıra, mevcut durumun daha kolay anlatılabilirliği ile de ilgilidir. Fakat belki bu iki etkenin yanına, bir de Gülen'in Hıristiyanlığa karşı olan mevcut düşüncelerini de eklemek gerekebilir.

Öyle ki Gülen için Hıristiyanlık, İsa Mesih'in yolundan çoktan sapmıştır: “Batı kendi dinî değerlerini ve Hazreti Mesih'in tavsiyelerini kulak ardı ederek her kıt'aya savaş, kölelik ve sömürü götürdü, götürdü ve dünyanın çehresini kararttı” (Gülen, 2005c: 22); “daha İslâm'ın zuhûruyla dört bir yana serpilen düşmanlık tohumları, haçlı hareketleriyle birer tûfân, birer felâket halini aldı. O günden bugüne papazların kin, nefret ve düşmanca gayretleriyle batılı insan, müslümanları birer gulyabâni, müslüman idarecileri de âdetâ birer Neron gibi görmeye başladı (Gülen, 2003b:123-124). Gülen günümüz Hıristiyanlığını anlatmaya çalıştığı bu ve buna benzer pek çok metninde, Hıristiyan dinini böylesi bir çerçeveye oturtarak hem kendi yazdıklarına, hem de İslâmî düşünceye tartışma götürmez bir meşruiyet kazandırmaya

çalışır. Sonuçta İslâm, İsa'yı peygamber ve Hıristiyanlığı da hak dini sayar. Fakat yine İslâm'a göre, Hz. Muhammed'in Allah tarafından gönderilmesiyle Hıristiyanlık, neshedilmiştir.¹³ Buradaki üstünlük algısı, *diğeri*'nin "bozulmuşluğuna", "hükümünü yitirmişliğine" vurguda bulunarak, kendi hiyerarşisini de kendisi oluşturur. Gülen'in yaptığı ise, İslâmî düşüncede oldukça yaygın olan ve hiyerarşide (tıpkı sadece kendi dininin yüceliğine inanan bir Hıristiyan'ın da kolaylıkla sergileyebileceği bir tutum gibi) kendisini en yukarıda gören bu üstünlük söylemini, sıklıkla dillendirmekten ibarettir. Aynı sıklıkla dillendirilme, doğal olarak okuyuculara yönelik bir mesaj kaygısı da taşır. Bu da mesajın ulaşacağı insanlarda/cemaat mensuplarında, derin bir "haksızlığa uğramış olma" duygusu yaratmaktadır.

Dolayısıyla Batı kapitalizmi, felsefesi, Hıristiyanlığı ve düşünce dünyasını böylesine eleştirirel bir açıdan ele alan Gülen'in, bu eleştirilerin yerini bulabilmesi için "mağdurlar"a da ihtiyacı vardır. Gülen bu "mağdurlar"ı bulmakta çok da zorlanmaz. Aynı "mağdurlar" Gülen metinlerinde, Batı'nın yabancılaştırıcı, yozlaştırıcı, "ahlâksızlığa" sevk edici, kendi kültüründen, dininden, tarihinden, duygu ve düşüncesinden uzaklaştırıcı etkilerine maruz kalmış bir ülkenin zavallı insanları olarak resmedilirler. Gülen'in anlam dünyasında bu "mağdurlar", "Batı humması" tarafından "ahlâk ve fazilet anlayışı delik deşik edilen" (Gülen, 1995a:132); "zavallı gençlerimizin 'Garb Garb' deyip kendi ülkelerinde, gurbetler içinde boğdukları" (Gülen, 2005a: 91); "batı kültürü ve batı değerleriyle yoğrulan" genç dimağların, ırzı çiğnenen, namusu pâyimal¹⁴ olan ama buna rağmen "batı kapılarının yüzüne hiç açılmadığı" (Gülen, 2005a: 141); "medeniyet sefaletinin ayaklarımızın dibinde çukurlaşma ve derinleşmesine karşılık zirvelerde" olan ama buna rağmen Batı'ya ve onun "ufunetli¹⁵ çamuruna destanlar" söyleyen (Gülen, 2003b: 140) kitlelerdir. Gülen bu kitlelere kızsada da, onların "doğru yol" olan İslâm'a döneceklerine dair sonsuz bir inanç besler. Zaten Gülen metinleri, böylesi bir "gerçek İslâm"a ulaşmanın yollarını anlatan paragraflarla doludur. Ama yine de bu "doğru"ya yolculukta, bazı engeller de bulunmaktadır.

Doğal olarak Batı karşısında kitleler eğer bir biçimde "mağdur" duruma düşmüşse, aynı "mağdurlar" da onları "mağdur edenler"den ayrı olarak asla düşünülemezler. Basit bir sebep-sonuç ilişkisi üzerinden ilerleyen bu akıl yürütme durumu, Gülen'de de karşılığını bulur. Burada Gülen'in "mağdur edenler"den kastı, "Baticılar", şairler, entelijansiya, yazarlar, aydınlar ya da zenginlerden oluşan kesimdir. Her ülkenin değişim gücünü ve bir modernite kavramı olarak çok eleştirilse de "ilerici" potansiyelini elinde tutan bu kesim, yine her ülkenin geleneksel ve muhafazakâr kesimleri tarafından benzer kavramlarla sıklıkla suçlanmaktadır. Halbuki bu alışılmadık bir durum değildir. Tarihin her anında bir değişim/modernleşme

yaşanırken bile yine aynı geleneksel/muhafazakâr kesimlerin bu sürece ironik biçimde direndikleri de bilinmektedir. Kezâ Gülen de çoğu yerde benzer şekillerde bu kesimleri “batı taklid ve takipçileri” biçiminde (Gülen, 1995a: 65) tasvir eder. O’na göre bunlar “batı hayranlığını bir tutku, bir huy haline” getirmiştir, bu yüzden onların durumu “bütün bütün şaşırtıcı, şaşırtmadan da öte utandırıcıdır (...) Bizde, bu bön yığınların büyük çoğunluğunu okur-yazar takımı teşkil eder” (Gülen, 2003b: 82) diye ekleyerek de “mağdur edenler”i, “mağdur” gördüklerine açıklıkla işaretler. Gülen bazı yerlerde bu kesime, “kart enteller” der (Gülen, 2003b: 85), aynı kişilerin ülke için yaptığı herşey, Gülen için “düşmanlık” olarak görülür. Bunlara “Avrupa kafalı kimseler” diyen ve “herşeyi Batı’dan görerek, kendi kökünden kopmuş, kültüründen, mazisinden, kitabından, kütüphanesinden uzaklaşmış ve ortada kalmıştır” (Gülen, 1998: 217) biçiminde yorumlayan Gülen, “keşke insanımız, bu entelektüel cücelerin aktörlüklerini idrak edebilseydi” (Gülen, 2006: 20) diye de ekler.

Bu değişim ve modernleşme çabalarının kaçınılmaz bir süreç değil de bir takım “kandırılmış/satılmış” aydınların “kötü niyetli” işleri olduğuna inanan Gülen, isim vermese de Cumhuriyet kadrolarını da aynı “Batı hayranlığı” konusunda da eleştirir: “Bilim ve teknolojiyi en hakikî bir mürşit, en yanılmaz bir rehber görmekte ve henüz bu kronik esareti de farkedememekteler (...) Talihsiz bir dönemde birkaç bin senelik millî harsımız ve dinî mirasımız, değersiz bir emtia gibi kaldırılıp bir kenara atılırken, fevkalâde lâubâliyâne ve sorumsuzca hareket edildi” (Gülen, 2003b: 73). Oysa ki “bu olup bitenler karşısında temiz Anadolu halkı” sabır ve tahammül içinde bekleyerek “bire ruh sefaleti ve aşağılık duygusu timsali sayılan zavallı ‘entelijansiya’ımızın, bütün bütün yürekler acısı” hâlini izlemektedir (Gülen, 2006: 140-141). Gülen pozitivizmini eleştirse de onun *ilerlemeci* kodlarını özemsediğini de çoğu kez gösterir.¹⁶ Ona göre, “entelijansiyamızın gafleti, geri kalışımızın önemli sebeplerinden biridir” ki, Gülen bunu “aydın körlüğü” olarak adlandırır (Gülen, 2003c: 81). Dahası Gülen metinlerinde “haçlı” kavramının anlam dünyasını “Batı ilizyonuna uğramış” kesimlerle ilişkilendirdiği cümlelere de sıklıkla rastlanır. Bu cümlelerden birinde Gülen “biz nasıl düşünürsek düşünelim, (Batı) bir zaman haçlı orduları ve işgalci güçleriyle dilediğini yapıp yaptırdığı gibi, şimdi de, içimizden kiraladığı bir kısım yabancılaşmış kimselerle kendi hedefini ta’kib etmektedir” (Gülen, 2005a: 140) şeklinde okuyucularına öğütlerde bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi, Batı ve modernleşme çabaları, Gülen için “bir avuç entel”in başının altından çıkmış koca bir hayaldir. Oysa ki, bu ve buna benzer yığınla eleştirisi olan Gülen, “başka türlü nasıl bir değişim olabilirdi?” sorusuna hep “daha fazla İslâm’a dönmek” gerekliliği üstünden yanıtlar vermeye çalışır. Resim ve heykel başta olmak üzere sanatın

yasak olduğu, teknik buluşların “şeytan işi” biçiminde karşılandığı bir düşünce sisteminden, günümüzde İslâm’ın geldiği noktanın altında modernleşme ve kapitalizm olduğu gerçeğini iskalayan Gülen, Batı’da Hıristiyanlığın iki yüz yıl önce yaşadığı Rönesans ve Reform’a benzer hiçbir süreci İslâmiyet’in yaşamamış olması realitesini de gözden kaçırır. Çünkü bu gerçeklikler sonucudur ki, bugün Hıristiyan dünyada hayat artık *uniform* hâle gelmiş, buna rağmen, İslâm coğrafyası tarihinin gördüğü en hareketli ve sıkıntılı dönemleri yaşamaktadır. Gülen burada son otuz yılda Dünya tarihinin gördüğü en büyük değişimleri yaşayan insanlar ile bu değişimin korkunç hızının yarattığı toplumsal düzen bozukluklarının neden daha çok ve sarsıcı bir biçimde İslâm coğrafyasında ortaya çıktığı sorusuyla da ilgilenmez. O’na göre yaşanan tüm sorunların ve düzen bozukluklarının nedeni, “İslâm’dan sapmaktan” kaynaklanmaktadır. Böylece girişimcilik, sosyal hayata daha fazla katılım, teknik ve teknolojiyi takip etmek ve eğitim konularındaki yaklaşımlarıyla ortodoks İslâmî söylemlerden farklı bir yol tutturana Gülen’in, bu ve benzer yorumlarıyla bu söylemden ayrı bir çözüm diline sahip olmadığı da görülmüş olur.

Toparlamak gerekirse, Gülen’in Batı algısı kapitalizm, Hıristiyanlık, pozitivistimin yanında, “mağdurlar” ve onları “mağdur edenler” gibi kavramlarla süslenmiştir. Gülen’in burada halkın ruhunu iyi tespit etmiş, hatta bu ruhu iyi de özümsemiş olduğu kolayca seçilebilir. Buna Batı’yı ve “baticılığı” eleştirmenin kolaycılığı da eklendiğinde, Gülen metinleri ortalama şekilde millî eğitim tedarikatından geçmiş insanları bile kolaylıkla etkileyebilen bir dile sahiptir. Yine de bu eleştirel dilin umut vermesi ve gelecek güzel günleri müjdelemesi açısından bir “iyi”ye de ihtiyacı vardır.

İslâm: ‘İyi’nin Hikâyesi

Her eleştiri sahibi, eleştirdiği ideolojiye/kavrama/duruma karşı kendi önerisini getirmekle mükelleftir. Getirilen bu öneriler, insanların/toplumun sorunlarına sosyal anlamda çözüm olarak ileri sürüldüğü için, her öneri bir o kadar da ideolojiktir. Kısacası topluma, insanlara, devlete, kurumlara nasıl ve neye dayanarak düşünmeleri, hareket etmeleri, sosyal ilişki kurmaları, aile oluşturmaları gerektiğini söylemek, böylelikle tüm yönleriyle sosyal ve ticaret hayatını yeniden tasarlamak, ideolojik bir duruş sergilemek anlamına da gelir. Bununla birlikte, İslâmiyet bir din olsa da, toplumsal bir zorunluluğun sonucu olarak, toplumu ve insanları baştan aşağı değiştirecek önerileri dile getiren bir din olsa dahi, onu artık ideoloji (İslâmcılık) biçiminde ele almak gerekmektedir. Her din gibi İslâm’ın da kaçınılmaz biçimde bir ideolojiye dönüştüğü tarihsel an, işte bu andır.

Diğer taraftan Fethullah Gülen’de İslâm, komünizm ve kapitalizmi içeren Batı’nın karşısına Müslümanlık dışında da bazı unsurlara sahip olduğu için Doğu olarak değil, sadece İslâm olarak çıkar. Bunun yanı sıra Fethullah Gülen metinlerinin tahmin edilebilir bir özelliği de, bu metinlerde komünizm ve kapitalizmin karşısına ısrarla İslâm’ın biricik çözüm önerisi olarak yerleştirilmesidir. Halbuki Gülen İslâm’ı, toplumsal ve iktisadî sorunların çözümü için Batı’nın ve bu iki ideolojinin karşısına sadece bir din sanıyla çıkarmamaktadır. Bu yüzden sıklıkla İslâm’ın inancın yanında ayrıca sosyo-ekonomik bir sistem olduğunun da vurgusunu yapar. Fakat Gülen, din üzerinden toplumsal ve iktisadî bir dünya projesi önerse de, İslâm’ın bir ideolojiye dönüşebileceği ihtimalini asla aklından geçirmez. “İslâmcılık” ise hiç sevmediği bir kelimedir. Bazı yerlerde kapitalizmin ahlâkî özüne katkı yapan Protestan ahlâkı gibi, o da İslâm ahlâkı yardımıyla toplumsal bir değişim önerisi getirir ama bu kez de Hıristiyanlığın geçirdiği sosyal evreler (Reform, Rönesans, Aydınlanma gibi) sonucunda yaşadığı dönüşüm ile kapitalizmin ortaya çıkışındaki ilişkiyi ve İslâm’ın esas itibarıyla ekonomik bir sistem olmadığı gerçeğini yine ıskalar. Üstelik Gülen, bu sosyolojik gerçekliği görmezden gelmesi bir yana, İslâm’ı “orijinal bir ekonomik anlayış” olarak görmekte ısrar eder. Hatta bunun oldukça kapsamlı bir eserde, etraflı bir çerçevesini de çizmeye çalışır. Öyle ki, Gülen’in “Enginliğiyle Bizim Dünyamız –İktisadî Mülâhazalar-” adlı kitabı, bu düşüncesini işlediği en kapsamlı eseridir (Gülen, 2009: 213-502). Gülen bu kitabında, diğer eserlerindeki toplumsal ve dinî açıklamalarından ayrı olarak ilk defa İslâm’ı bir ekonomik sistem biçiminde tartışmakta ve öneriler sunmaktadır. Bu kitabın bir bölümünde Gülen’in kapitalizm ve komünizm üzerine kendi düşüncelerini anlatması da, yine aynı karşılaştırmalı analize hazırlık amacını taşır (Gülen, 2009: 197-210). Çünkü kitabın ilerleyen diğer bölümlerinde Gülen, İslâm’ın sadece inanç ve toplumsal bir sistem olarak değil, ekonomik bir sistem olarak da nasıl “eşsiz” olduğunu okuyucularına etraflıca sunar ve bu sistemi idealize etmeye başlar.

Öncelikle Gülen, Batı’nın iktisadî sisteminin karşısına yerleştirdiği İslâm’ın dinî, ticarî ve insanî ilişkiler düşünüldüğünde nasıl/neye dayalı bir ekonomik sistem olduğunu anlatmakla işe başlar. Buna göre Gülen’in “bizim iktisadî anlayışımız” dediği anlayışın pusulası, “Cenâb-ı Hakk’ın emir ve nehiyeleri¹⁷” vasıtasıyla sınırlarına riayet etme mecburiyetinden (Gülen, 2009: 214-215) oluşmaktadır. Burada Allah’ın hakimiyeti kesin esastır. Aynı “İslâm ekonomisinin dinamikleri” ise, israf kaçma, haram, mekruh olandan, cimrilik ve savurganlıktan uzak durma, lüks ve tiryakilikten kaçınma, cemaat ile bir hareket etme, “mülk’ün sadece Allah’a ait olduğunu bilerek”, O’un yolunda ve cennet için çalışmanın yanında, bu iktisadî sistem ile onun kanunlarının ilâhî menşeli/vahiy yörengeli bir yapı olduğunu ve bunun da bir kurucusunun bulunduğunu unutmama gibi temel formüllerden

oluşmaktadır (Gülen, 2009: 222-229). Gülen, dinamiklerini formüle ettiği bu iktisadî anlayışın “hayatla iç içe” olduğundan bahsederken de paylaşım, dayanışma, cömertlik ve fedakârlık gibi köklü ahlâkî değerlerden yola çıkar. Örneğin Gülen’e göre, “Mü’min devleti adına her türlü fedakârlığa katlanmaya hazır insan demektir. Veya öyle olmalıdır. Meselâ, devlet dış borçlarını ödemekte zorlandığında o, malının kırkta birini değil, belki kırkta otuz dokuzunu, hatta hepsini vermeye âmâde bulunmalıdır” (Gülen, 2009: 229). Gülen için ilk öncelik devletin olmak kaydıyla İslâm ve millet adına her türlü fedakârlık, bu sistemin temel esasıdır. Belirtilen sistemi, kapitalizm ve komünizmden ayıran da bu “vahiy yörüngeli” özelliklerdir.

Tartışmaların sürekli merkezinde yer alan özel mülkiyet ve hür teşebbüs konularında ise Gülen, ferdin haramdan ve hileden uzak durması kaydıyla, “ticarî ve iktisadî hayatında hür ve serbest olduğunu”, ifrata¹⁸ kaçmadan mülk edinmenin “insanda fitrî bir duygu” olarak ele alınması gerektiğinden bahseder (Gülen: 2009: 266-267). İslâm’ın özünü oluşturduğu bu ekonomik sistemin “denge” üstüne kurulu olduğuna inanan Gülen, “kazançta”, “harcamada” ve “malın dağılımında” dengenin gözetilmesi gerektiğinin de altını çizer (Gülen, 2009: 285-292). Dahası Gülen’e göre üretim üç esasa, “1- Özel Mülkiyet, 2- Malın aktif olması, 3- dengeli kalkınma”ya dayanır ve üretimin motifleri de “zekât” ile “meşru kazançtır” (Gülen, 2009: 296). Bunun yanı sıra Gülen, “kul hakkı” gözetilerek yapılan “adil gelir dağılımı”ndan, tüketimde israftan kaçınıp, temizlik, fazilet, fedakârlık vb. kavramların rehberliğinde malların tüketilmesi gerektiğinden, İslâm’da sermaye birikiminin kârı özendirici bir unsur olduğundan, ücretlerdeki farklılığın esasen, Cenâb-ı Hakk’ın insanları ayrı ayrı kabiliyetlere göre yaratmasının eseri olduğundan uzun uzun bahseder. Buradaki önemli bir başka tartışma konusu da faiz üzerinedir. Gülen için faiz, “fazilet ve erdem” sahibi bir insanın asla kabul edemeyeceği, ahlâkî ve vicdanî hiçbir dayanağı olmayan bir cadı kazanıdır (Gülen, 2009: 475-479). Gülen “İslâm’ın bankanın değil, faizini karşısında olduğunu”, paranın mutlaka aktif kılınması ve meşru ellerde dolaşması için faizsiz bankacılığın bütün dünya için de bir alternatif olduğunu söyler (Gülen, 2009: 482-488). Neticede Gülen nezdinde İslâm, kapitalizm ve komünizmin/sosyalizmin ekonomik anlamda ortaya çıkardığı tüm sorunları tedavi etmek ve daha iyiye götürmek için kullanılacak yegâne iktisadî formüle sahip olan bir dindir. Dinî esasların harfiyen uygulanması, ekonomik sistemi ayakta tutacak ve sorunları ortadan kaldıracak sihirli formüldür. Üstelik Gülen aynı sihrin, toplumsal sorunların yok edilmesi için de geçerli olduğuna inanır.

Dolayısıyla, “kamusal alana açılmanın en vazgeçilmez ayağı da iktisadîleşme” (Kıvanç, 1997: 61) olduğu için Gülen tarafından İslâm’ın mevcut İktisadî ve insanî problemlere merhem olması adına merkeze alındığı böylesi bir ekonomik sistem, sosyal

sorunlar için de aynı tedavi yöntemini önermektedir. Gülen'in tüm kitapları, internet yazıları ve görüntülü eserleri, toplumsal sorunların İslâm ve Kur'an merkezli çözüm yollarıyla doludur. Her şeyden önce Gülen, İslâm'ın sağladığı en önemli şeyin "iç huzur" olduğuna inanır, aynı nedenle din, "hissî, fitrî ve tabîdir" (Gülen, 2003d: 34), yani bir ihtiyaçtır. Gülen'e göre "bir insan hayatını İslâm'a göre yaşadığı sürece, bu dünyanın meşru bütün nimetlerinden istifade eder" (Gülen, 2005c: 183). Gülen bu "istifade etme" durumunu yine de bir şarta bağlar, eğer, ahlâk, fazilet ve aşk etrafında örgütlendiği görülen" İslâm ve onun kitabı "Kur'an, insafla mütâlâa edilebilse, O'nda, ilim aşkı, insan sevgisi, adalet duygusu ve nizam düşüncesinin nümâyân¹⁹ olduğu müşahede edilecektir" (Gülen, 1996a: 176) diye öğütler. Bilhassa bu "nizam düşüncesi", Gülen açısından çok önemlidir. Çünkü Gülen Türkiye'deki en büyük sorunlardan birinin de "nizamsızlık" olduğuna, ülkenin başına ne geldiyse "nizam"ın tesis edilememesinden kaynaklandığına içtenlikle inanır. İşte bu sebeple İslâm, "semavî bir nizamın ünvanıdır", "ilk günden itibaren topyekûn insanlığa yepyeni ve eşsiz bir hayat" nizamı sunmakta, "bu nizamın geçmişte bir benzeri olmadığı gibi, gelecekte de benzeri" olmayacaktır (Gülen, 2005c: 67). Böylelikle Gülen, bu ve buna benzer yorumlarında belirgin biçimde İslâm'ı iktisattan sonra, sosyal bir düzenin de özü/parçası haline getirmeye ya da en azından bu algıyı oluşturmaya çalışır.

Bununla birlikte Gülen iyi bilmektedir ki, eğer İslâm, iktisadî ve sosyal bir sistem biçiminde algılanacak ve bu yolla meşruiyet kazanacak olursa, toplumsal yapıda arzu edilen İslâmî bir dönüşümün daha az sıkıntılı gerçekleşmesine imkân sağlayacak bir ortam da kendiliğinden oluşacaktır. Zaten aynı nedenden dolayı da, Batı ve onun sistemine dair her ne varsa (ekonomi, sanat, edebiyat, felsefe, bilim, müzik, aile, insan, din adamları vb.) Gülen eleştirilerinden fazlasıyla nasibini alır. Gülen'in eğitim alanına önem vermesi ve bunun için dünyanın değişik yerlerinde yüzlerce okulun açılmasına ön ayak olması da boşuna değildir. Okullarda dinî eğitim verilmez ama anlatılarda bir *yaratıcı*'nin olduğu hissi verilir. İnancın yeniden keşfedildiği, "inanma"nın tüm insanî değerlerin üzerinde yükselen en önemli değer haline geldiği bir çağda, toplumsal düzenin bir *yaratıcı*'sının olduğunu ve bu düzendeki her şeyin aynı *yaratıcı*'nin kontrolünde ahenkli bir biçimde işlediğini düşündürmek, esasen dine, bir sosyal sistem haline gelmesinin yolunu da açmak demektir. Bundan sonra, *yaratıcı*'nin izini taşımayan bir sistemin, insan malzemesi yeniden ve başka bir şekilde değişmezse, başarı şansı daha az olacaktır. Böylece inanç ile ekonominin, din ile sosyolojik gerçekliğin buluştuğu bu noktada İslâm, Batı'ya karşı durmanın, yeniden "Büyük Türkiye" olmanın en sağlam yolu olarak Gülen düşüncesinde müstesna yerini alır. Din ve inanç değerlerinin tavan yaptığı günümüzde, İslâm'ın güçlü tarihsel köklere sahip olması ve geleneğin devam ettiricisi

pozisyonu sebebiyle değişimin biricik itici gücü haline gelmesi, bu müstesna yerin daha da sağlamlştırılması anlamına da gelmektedir.

Sonuç

Netice itibarıyla Gülen'in Batı'yı algılayış biçimi ile Batılı sistemlere/ideolojilere alternatif olarak bir İslâmî sistem tasavvuru yapması arasındaki ilişki, birtakım sorunlu analizlerle doludur. Buna karşılık, Batı'yı kapitalizm ve komünizm ikileminde değerlendiren Gülen, Batı menşeli ideolojilerin hiçbirinin iktisadî özünü bir kutsal kitaptan almamasına rağmen, İslâm'ın, sosyal ve iktisadî bir sistem olduğu iddiasını güçlendirmek için, kutsal bir metni, yani sıklıkla Kur'an'ı referans alır. Oysa ki kutsal kitaplar, en temelde ahlâkî öğreti kitaplarıdır. Bir iktisat teorisine sahip olmadıkları gibi, bir kalkınma/ilerleme fikrini içerdiklerini söylemek de mümkün değildir. Üstelik Kur'an'da, "bir siyasal öğretiye temel teşkil edecek herhangi bir ciddi malzeme mevcut değildir" (Arslan, 1999: 98). Bütün bu tespitlerden sonra, ilhamını Kur'an'dan alan İslâm'ın, herhangi bir iktisadî veya sosyal sistemin özünü oluşturabileceğini düşünmek de oldukça güçleşmektedir. İlâve olarak, açıklamaya koyulduğu sistemin "orijinal" ve Batılı ideolojilere alternatif bir sistem olduğu iddiasındaki Gülen'in en nihayetinde düşündüğü bu tasarım, aslında kapitalizmin İslâm ahlâkı ile donatılmış bir başka versiyonunu biçimlendirmeye çalışmaktan ibarettir. Kapitalizm vaktiyle değer ve normlarını nasıl Protestan ahlâkından alarak, Max Weber'in tabiriyle bir *ruh* kazanmış ise, Gülen tarzı İslâmî ekonomide de aynı *ruh* kendi özünü, İslâm ahlâkında aramaktadır. Bu yüzden Gülen söylemlerinde sıkça, öncelikle *inançlı* olmak kaydıyla, haramdan, israftan, savurganlıktan, lüksten vb. uzak durularak, cemaatleşmenin verdiği güçle yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri eşliğinde, "helal kazançla", adil ve vicdanlı olarak ticaret yapmak öğütlenmektedir. Gülen'in öğütlediği İslâm ahlâkı çıkışlı bu kavramların tümü, hem *inançlı kişi*'ye yüklediği aşırı değer sonucu, hem de İslâm'ın kendine özel bir iktisadî sistem olmaması sebebiyle tartışma götürmez biçimde sıkıntılıdır. Lâkin Gülen yine de İslâm'ın sermaye, emek ve servet dengesinde iktisadî bir rol oynayacağına ısrarlıdır:

"İslâm, Allah korkusunun nezaretinde hem sermayeye, hem de emeğe gereken önemi vermiş ve serveti zenginlerin elinde dönüp dolaşan bir 'devlet' olmaktan çıkarıp, sadaka, zekât ve karz-ı hasen²⁰ köprüsüyle fakir tabakayı besleyici musluklar ve oluklar tesis ederek, servetin akışını sağlamıştır" (Gülen, 1996b: 50).

Burada da görüldüğü gibi Gülen temelde, sistemin insanları biçimlendirdiğinin farkındadır. Fakat, vaktiyle Protestanlıktan ahlâkî özünü almış bir kapitalizmin günümüzdeki durumu ortadayken, yine aynı kapitalist iktisadın sadece manevî tarafını değil, tamamını

bugün İslâm dini ve ahlâkı ile yeniden oluşturmaya çalışmak, oldukça iddialı bir yaklaşımdır. İnsan aklı ve ürünü hukuk kuralları ile ticaret kanunlarını bir köşeye bırakılıp, piyasanın kendine has işleyişini ise hiç dikkate almadan, iktisat teorilerini göz ardı ederek, idealist bir tavırla kişilerin vicdanları, dinî inançları, imanları, her duruma göre çabucak değişebilen ahlâkî normlar ile böylesi bir sistemin ayakta tutulabileceğini düşünmek de zordur. Halbuki bu iddialı yaklaşımın da anlaşılır bir tarafı olabilir. Öyle ki, “hayal edilen ve idealleştirilen dünyanın uzakta bir yerde olması gerekir; hazırda olamaz. Çünkü onun mevcut olma ihtimali ideolojinin işleyişini sona erdirir” (Aktay, 2004: 193). Görüldüğü gibi, Gülen’in de yaptığı, Batılı ideolojilere karşı İslâm’ı mümkün olduğunda idealleştirilerek, muhtemel gerçekliği bilinmeyen bir geleceğin içerisine saklanmaktan, onun mevcut olma ihtimalini türlü engeller (Batı, iç ve dış düşmanlar, komünistler vb.) bahanesiyle sürekli ertelemekten ibarettir. Böylece gelecekteki İslâmî toplum modeli yaklaştıkça uzaklaştığı için heyecanının sıcaklığı da daima diri kalacaktır. “Kötüler”in olduğu yerde, “iyi”yi beklemenin çekici hüznü ve güzelliği bakîdir. Göran Therborn bu durumu “sınıfsal benlik ideolojisi” kavramıyla açıklar. Therborn’a göre ideoloji, dünyayı anlamlandırma şeklinin adıdır. Böylelikle Dünya’nın (/yaşanılan toplumun) neye benzediği, neyin olanaklı ve anlamlı olduğu da bir ideolojik perspektif eşliğinde bizlere sunulur (Therborn, 1989: 53-57). Aynı şekilde Gülen tarzı bir İslâmî iktisat tasavvurunun bu dört başı mamur hâli, uhrevîyatı anlatan bir dinin, artık dünyevî bir ideoloji olarak vücut bulmasının da resmi gibidir. Lâkin İslâm, siyasallaşarak bir ideoloji olarak işlev görmeye başlasa da, “gerçek İslâmiyet” ile tanışılmadığı için Gülen’in tabiriyle onun “benzersiz” iktisadî yönünün uygulamalarını görmek henüz mümkün olamamaktadır.

Diğer taraftan Gülen bir başka sıkıntılı iddiayı, İslâm’ın sosyal sistemlerin “en iyisi” olduğuna dair tavrında da yineler. Fakat bu sistem kurgusunda da, sistemin sacayakları yine İslâmî olarak tasarlanan, inanç, sevgi, hoşgörü, diyalog gibi esnek kavramlardır. Hemen seçileceği gibi, Gülen burada da en büyük görevi yine bireyin (kendi deyimiyle *ferd*’in) sırtına yükler. Buradan çıkan sonuç ise, herkes bu kavramları içselleştirir ve uygular, devlette kontrolünü adil bir biçimde yaparak İslâm hukukuna göre uyulmasını sağlarsa, insanları dünya cenneti beklemektedir. Gülen böylelikle, bir sosyal sistemin, “Allah korkusu” ve “vicdan muhasebesi” ile ayakta durabileceğine inandığını/inanılması gerektiğini öğütler. Halbuki buradaki tavır, “aslında eleştirdiği bu kapitalist düzene bir mefkûre heyecanı katarak onu yeniden üretmeyi meşrulaştırmaktadır” (Çınar, 1997: 54). Bu da İslâm’ın sosyal/iktisadî ilişkilerde yeniden oluşturucu/belirleyici bir rolden çok, meşrulaştırıcı bir rolü üstlenmesi biçiminde tespit edilebilir. Günümüzdeki sosyal/iktisadî ilişkilerin yeterince kirlenmesi ve meşruiyetini yitirmesi, İslâmcılar nezdinde bu ilişkilerin din gibi müstesna bir inanç/değerler

yumağı üzerinden yeniden tesisinin mümkün olabileceğine dair inancı güçlendirmektedir. Netice itibarıyla bu iktisadî tasavvurda İslâm'ın yüce bir değer olma durumu, Gülen'in tabiriyle "benzersiz bir sistem" olarak bu iktisadî ve sosyal düzeni, daha yüce amaçlara bağlamaya çalışma biçiminde tezahür eder.

Sonuçta, ekonomik güç, ilginç bir şekilde ahlâkî güce dönüşerek sosyal bir üstünlük ve yarış aracı olarak Gülen'in de içinde yer aldığı İslâmî çevrelerce yeniden üretilir. Böylelikle mevcut sisteme dokunmadan, *hizmet* adı altında İslâm'ın sosyal yardımlaşma ve dayanışma ağları işlevsel hâle getirilerek "yeni bir sistem" algısı yaratmak da giderek kolaylaşmaktadır. Aynı algının içerisinde hem Batı'ya karşı, hem de Batı'ya dair eski bir hesabı da kapatmaya yarayacak "orijinal bir sistem" icat etmiş olmanın keyfi de yer alır. "Kötü" ve "çirkin" in resmedildiği bir düşünce dünyasında "iyi", ahlâkî bakımdan zirveye kurulurken, inanç alanındaki çelişkileri perdeleyen din, bu sefer sadece sosyal değil, iktisadî alandaki olası çelişkileri/kafa karışıklıklarını gizlemek için yeniden ortaya çıkar. Bu gizemler dünyasında da meselâ geçim sıkıntısının, enflasyonun veya bütçe açığının, dininin gereklerini yeterince yerine getirmeyenlere tanrının bir gazabı olduğunu düşünmek, bu açıdan çok uzak bir ihtimal gibi durmayabilir. Böylelikle, Gülen'in Batı algısının aslında iktisadî ve sosyal anlamda İslâmî bir sisteme geçildiği yanılgısını perçinlemek için meşruiyet sağlayıcı bir düşünce olduğu gerçeği de gün yüzüne çıkar. Kısacası Gülen'in anlatmaya çalıştığı, yeni bir üretim sistemi icat etmeden, kendi "kötü"sü ile "çirkin"ini sadece ahlâkî bakımdan kendisi inşa eden bir "iyi"nin hikâyesidir. Bu, "orijinal bir sistem" iddiasındaki İslâmî bir *kurgu gerçeklik*'tir. En nihayetinde bütün *kurgu gerçeklik*'ler gibi tarih sahnesine çıkacağı anı beklemektedir. Yani gerçekliğinin çatlayacağı anı...

SON NOTLAR

*Yrd. Doç. Dr., Tunceli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü; Tunceli.

¹ Bunu yaparken de, İtalyan yönetmen Sergio Leone'nin 1966 yapımı "The Good, The Bad and The Ugly - İyi, Kötü ve Çirkin" filminde kullandığı alegori yardımıyla Gülen'in Batı algısını açıklamaya çalıştım.

² Sefih: Zevk ve eğlenceye düşkün; malını haram yerlere harcayan.

³ Bir görüşe göre de, "Gülen Marksistlerle bile ortak bir zemin bulmaya çalışmaktadır. Dini 'kitlelerin afyonu' olarak görenlerin görüşlerinin hafife alınmaması gerektiğini söyler. Gülen'in ateist görüşlere sahip bir grup destekçisi de vardır, bunlar onun bazı ilkelerini belli bir mesafeden onaylarlar ancak hareketin düzenli olarak yürüttüğü işlerde aktif bir rol oynamazlar." Bknz: EFRAT, E. Aviv (2007) "The Light of Toleras'- Between Rabbi Abraham Kook and Hoja Efendi Fethullah Gülen", *Peaceful Coexistence / Fethullah Gülen's Initiatives in The Contemporary World*, Leeds Metropolitan University Press, London, s. 119

⁴ İlhad: Hak yolundan yüz çevirip, dinsizliğe meyletmek.

⁵ Mülhid: İmanı bozuk; dinden çıkan; tanrısız.

⁶ Gülen tarzı bir milliyetçiliğin incelemesi için Bknz: ÇOBANOĞLU, Yavuz, (2012), *"Altın Nesil'in Peşinde / Fethullah Gülen'de Toplum, Devlet, Ahlak, Otorite"*, İletişim Yayınları, 2012, s. 276-300

⁷ Gülen tarzı bir devletçiliğin analizi için Bknz: ÇOBANOĞLU, Yavuz, (2012), *"Altın Nesil'in Peşinde / Fethullah Gülen'de Toplum, Devlet, Ahlak, Otorite"*, s. 246-265

⁸ Yâve: Yalan; yaygara; saçma sapan söz.

⁹ Berzah: İslâm'da "dünya alemi" ile "ahiret alemi" arasındaki alem. Engel; perde; duvar.

¹⁰ Mük'ap: Hiçbir şey bilmeyen; bilmediğini de bilmeyen.

¹¹ Buradaki tasvirin basitliği, aslına bakılırsa Gülen'in kendine özel dilinin bir yansımasından başka bir şey değildir. Gülen tıpkı diğer kavramları (sosyalizm, felsefe, sosyoloji vb.) açıklarken kullandığı gibi, kapitalizmi açıklarken de aynı yüzeysel açıklamaları yapmakta, kavramların derinliği ile ilgili de herhangi bir sıkıntı taşımamaktadır.

¹² Sırat-ı Müstakîm: Doğru yol; sırat köprüsü

¹³ Neshetmek: Hükümsüz bırakmak; hükümlülüğünü düşürmek; geçerliliğini yitirmek.

¹⁴ Pâyimal: Ayak altına alınmış; çiğnenmiş.

¹⁵ Ufunet: Kötü koku; cerahat; irin.

¹⁶ Gülen'in pozitivistten nasıl etkilendiğini ve eleştirse de aslında kendisinin de pozitivistin belli başlı düşüncelerini dini anlamda yeniden inşa ettiğini anlatan bir bölüm için Bknz: ÇOBANOĞLU, Yavuz, (2012), *"Altın Nesil'in Peşinde / Fethullah Gülen'de Toplum, Devlet, Ahlak, Otorite"*, s. 435-440

¹⁴ Nehiy: Yasak; yasak etme.

¹⁵ İfrat: Aşırılık; Aşırılığa kaçmak.

¹⁶ Nümâyân: Aşikâr; görünen; ortada.

¹⁷ Karz-ı Hasen: Kefilsiz, faizsiz verilen borç/ödünç para.

KAYNAKÇA

AKTAY, Yasin (2004), "Diaspora ve İstikrar / Bir Bilgi Yapısındaki Kurucu Elementler", *Laik Devlet ve Fethullah Gülen Hareketi*, (Der: M. Hakan Yavuz & John L. Esposito), (Çev: İbrahim Kapaklıkaya), Gelenek Yayınları, İstanbul.

ARSLAN, Ahmet (1999), *İslâm, Demokrasi ve Türkiye*, Vadi Yayınları, Ankara.

ÇINAR, Menderes (1997), "Yükselen Değerlerin İşadamı Cephesi: MÜSİAD", *Birikim*, Mart, Sayı: 95.

ÇOBANOĞLU, Yavuz (2012), *"Altın Nesil" in Peşinde / Fethullah Gülen' de Toplum, Devlet, Ahlak, Otorite*, İletişim Yayınları, İstanbul.

EFRAT E. Aviv (2007), " 'The Light of Tolerans'- Between Rabbi Abraham Kook and Hoja Efendi Fethullah Gülen", *Peaceful Coexistence / Fethullah Gülen's Initiatives in The Contemporary World*, Leeds Metropolitan University Press, London.

ERDOĞAN, Lâtif (1995), *Fethullah Gülen Hocaefendi "Küçük Dünyam"*, Ad Yayıncılık, İstanbul.

GÜLEN, M. Fethullah,

- (1995a), *Yitirilmiş Cennete Doğru (Çağ ve Nesil 3)*, T.Ö.V. Yayınları, İzmir.
- (1995b), *Fasıldan Fasıla 1*, Nil Yayınları, İzmir.
- (1996a), *Yeşeren Düşünceler (Çağ ve Nesil 6)*, Nil Yayınları, İzmir.
- (1996b), *İnancın Gölgesinde 1*, Nil Yayınları, Ankara.
- (1997), *Hitap Çiçekleri*, Nesil Basım Yayın, İstanbul.
- (1998), *Asrın Getirdiği Tereddütler 2*, Nil Yayınları, İzmir.
- (2003a), *Kırık Testi*, Zaman Kitapçılık, İstanbul.
- (2003b), *Günler Baharı Soluklarken (Çağ ve Nesil 5)*, Nil Yayınları, İzmir.
- (2003c), *Prizma 4*, Nil Yayınları, İstanbul.
- (2003d), *İnsanın Özündeki Sevgi*, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- (2005a), *Zamanın Altın Dilimi (Çağ ve Nesil 4)*, Nil Yayınları, İzmir.
- (2005b), *Ümit Burcu (Kırık Testi 4)*, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- (2005c), *Kendi Dünyamıza Doğru (Ruhumuzun Heykelini Dikerken 2)*, Nil Yayınları, İzmir.
- (2005d), *Işığın Görüldüğü Ufuk (Çağ ve Nesil 7)*, Nil Yayınları, İzmir.
- (2006), *Çağ ve Nesil 1*, Nil Yayınları, İzmir.
- (2009), *Enginliğiyle Bizim Dünyamız -İktisadî Mülâhazalar-*, Nil Yayınları, İstanbul.

KIVANÇ, Ümit (1997), "İslâmcılar & Para-Pul: Bir Dönüşüm Hikâyesi", *Birikim*, sayı: 99, Temmuz.

ÖĞÜN, S. Seyfi (1997), "Türk Muhafazakârlığının Kültür Kökleri ve Peyami Safa'nın Muhafazakâr Yanılgısı", *Politik Kültür Yazıları*, Bursa.

ÖZLEM, Doğan (1995), "Felsefe Geleneği ve Aydınımız", *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, (Yayına Hazırlayan: Sabahattin Şen), Bağlam Yayınları, İstanbul.

ŞEN, Hasan (2012), *Kemalist Modernleşme ve İslâmcı Gelenek*, Ankara.

THERBORN, Göran (1989), *İktidarın İdeolojisi ve İdeolojinin İktidarı*, İletişim Yayınları, İstanbul.